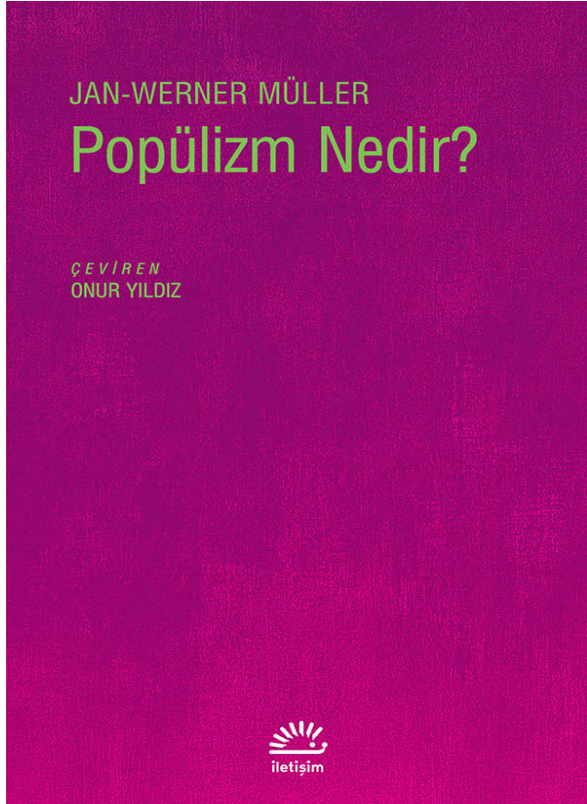

BİR KAVRAMIN İZİNİ SÜRME ÇABASI: “POPÜLİZM NEDİR?”

Mehmet Ertan*

Müller, J. M. (2017). *Popülizm Nedir?* (O. Yıldız, Çev.) İstanbul: İletişim.

Sağ ve sol arasındaki ayrımın bulanıklaştığı, yerleşik parti sistemlerinin çözülmeye başladığı günümüz siyasetinin genel eğilimlerini açıklamak için en sık başvurulan siyaset bilimi kavramlarından biri popülizmdir. Hatta içinde yaşadığımız günleri “popülizm çağı” olarak nitelendiren siyaset bilimciler bile vardır (Krastev, 2007). Avrupa’da Marine Le Pen ve Geert Wilders gibi liderler nezdinde yükselen aşırı sağ hareketler de Syriza ya da Podemos nezdinde yükselen yeni sol hareketler de popülist olarak nitelendirilebilmekte,

* Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, mehmetertan@duzce.edu.tr

Yazının Geliş Tarihi: 05/05/2019 Yazının Kabul Tarihi: 07/05/2019

© Yazar(lar) (veya ilgili kurum(lar)) 2019. Atıf lisansı (CC BY-NC 3.0) çerçevesinde yeniden kullanılabilir. Ticari kullanımlara izin verilmez. Ayrıntılı bilgi için açık erişim politikasına bakınız. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından yayınlanmıştır.

Amerika Başkanı Trump ve Venezuela Devlet Başkanı Maduro aralarında yaşanan bütün ideolojik çatışmaya rağmen popülizm etiketiyle eşitlenebilmektedir. Günümüz dünyasında liberal demokrasileri söylemsel düzeyde eleştiren ve yetersiz bulan bütün siyasi hareketler popülizm kavramıyla açıklandıkça, her şeyi açıkladığı sanılan kavramın kendisi, aslında hiçbir şeyi açıklayamayan bir boş gösteren haline gelmektedir.

Jan Werner Müller, bu noktadan hareketle, *“Popülizm Nedir?”* isimli ince kitabında, hangi politik aktörlerin popülist olarak nitelendirilebileceğini berraklaştıracak bir popülizm teorisi inşa etme çabasına girişiyor. Kitap giriş ve sonuç haricinde üç ana bölümden oluşuyor ve Müller her bir bölümü popülizme ilişkin bir soruyla başlıklandırarak adım adım popülizm üzerine temel tezlerini olgunlaştırma yoluna gidiyor. “Herkes Popülist midir?” diye başlayan girişi, “Popülistler Ne Söyler?” ve “Popülistler Ne Yaparlar?” bölümleri takip ediyor. “Popülistlerle Nasıl Mücadele Edilir?” başlıklı üçüncü bölümün ardından da, sonuç kısmında bütün kitap boyunca yürüttüğü tartışmaları toparlayan popülizm üzerine yedi tezini okuyucuya sunuyor.

Müller’e göre popülizmi belli bir sosyal sınıfla ilişkilendiren sosyo-ekonomik analizler ya da hınç gibi anlam yüklü duygular üzerinden tanımlamaya çalışan psikolojik açıklamalar kavramı bütünlüklü bir analize tabi tutmakta başarısız olmuşlardır. Popülizmi anlamak için atılması gereken ilk adım onun mantığını anlamaktır. Popülizm, siyasal alanı halk ile halktan olmayan seçkinler arasındaki mücadele üzerinden tanımlayan ayrımcı bir kimlik siyasetidir. Söylemsel düzeyde, liberal demokrasilerin karşılayamadığı halk egemenliği iddiasını karşılamayı ve iktidarı gerçek sahibi olan halka devretmeyi vaat eder. Popülizme damgasını vuran bir seçkinlik karşıtlığı vardır; ama Müller buraya önemli bir ekleme daha yapar ve popülizmin asıl düşmanının çoğulculuk olduğunu söyler (Müller, 2017, s.15). Seçkinlik ve çoğulculuk karşıtlığı beraber okunduğunda popülistler sadece seçkinleri değil, kendileri gibi olmayan herkesi halkın dışında tutarlar ve kendilerini destekleyenlerle sınırlı tuttukları, adeta mistik bir öze sahip olan, hakiki halkı temsil ettiklerini iddia ederler.

Popülistler, halkı ahlâki saflığa sahip monolitik bir bütün olarak tasavvur ederler ve bu bütünlüğün bir irade oluşturup kendilerine temsil yetkisi verdiğini varsayarlar. Halbuki halk çoğuldur, yani siyasi, sınıfsal, etnik veya dini farklılıkları içinde barındırır. Popülistler, bu parçalı yapısına rağmen monolitik olarak ele aldıkları bütünlüklü bir halkı temsil ettiklerini iddia ederler; halbuki sadece kendilerini destekleyenleri halkın bir parçası kabul ederler ve kendilerini desteklemeyen diğer bütün toplumsal grupları

ahlâken yozlaşmış elitler olarak damgalar ve meşru kabul etmezler (Müller, 2017, s.36). Bu nedenle de popülizmin halk tarifi ve o halkı temsil iddiası sadece siyasi değil; aynı zamanda ahlâki bir iddiayı da içinde barındırır.

Popülizm bütünlüklü bir blok olarak tanımladığı halkın egemenliğini nasıl sağlar? Halkın oyuyla seçilmiş siyasetçilerin yetkilerini genişleterek. Popülizm, demokrasi teorisinin temel tartışmalarından birini, çoğunlukçu ve çoğulcu demokrasi modelleri arasındaki ayrımı, çoğunlukçu demokrasilerin lehine yeniden canlandırır. İktidarı sınırlandırarak çoğulcu demokrasinin işleyişini sağlayan – anayasalar ya da kuvvetler ayrılığı gibi - kurum ve pratikler, halkın seçtiği siyasetçilerin halkın istediği şekilde hareket etmesini sınırlandırdığı gerekçesiyle eleştirilir. Popülizmin düzen karşıtı gibi görünmesi de tam da siyasi iktidarı sınırlandırmayı amaçlayan yerleşik liberal demokratik uygulamalara yönelik muhalefetinden beslenir.

Popülizmin bütünlüklü halk kavramsallaştırmasının fikrî kaynağını, Rousseau'nun genel irade kuramından aldığı iddia edilir. Ancak Müller bu iddiaya karşı çıkar. Rousseau'da genel irade, yurttaşların aktif katılımıyla oluşur; halbuki popülistler halkın siyasete katılımını seçimlerle sınırlandırır ve siyasi kararların halkın desteğini alan ve halkı temsil eden liderler tarafından alınmasını savunurlar. Bu anlamda popülizme fikrî kaynaklık eden düşünür, Carl Schmitt'tir. Schmitt'in siyasal alanı tanımlarken kullandığı dost-düşman ayrımı popülist söylemin halk ve seçkinler arasında kurduğu antagonistik ayrıma ilham verir. Yine Schmitt parlamenter demokrasilerin halkın egemenliğinden uzaklaştığını belirtirken homojen bir halkla özdeşleşmiş liderliğin, yöneten ve yönetilenler arasındaki özdeşliği sağlayarak temsili demokrasinin sınırlılıklarını aşan sahici bir demokrasiye kapı aralayabileceğini belirtir (Müller, 2017, s.69-70). Schmitt'in açtığı felsefi yoldan ilerleyen popülizm, çoğulculuğa karşı çıkarken, temsili demokrasileri eleştirip liderle halk arasında sağlanan özdeşlik üzerinden doğrudan demokrasiye kapı araladığını iddia etmektedir.

Popülizm, günümüz sosyal bilimler literatüründe bir tepki hareketi olarak ele alınmaktadır. Bu yönüyle de hep bir muhalif hareket olarak kodlanır. Müller de benzer bir iddiaya sahiptir, ama popülistler iktidara geldiğinde ne olur sorusunu sormaktan geri durmaz. Yazara göre popülistler, halk düşmanı seçkinlere karşı halkın gerçek temsilcisi olma iddiasındadır. İktidara geldiklerinde de bu ayrımı sürdürmeye devam ederler. Siyaset, halk düşmanı elitler ve halk arasında bir çatışma olmaya devam eder. Bu nedenle popülist tasavvur, siyaseti sürekli bir kriz alanı olarak kurgular ve iktidardaki başarısızlıklarını seçkinlerin komplolarına bağlar. İktidar olduklarında da halkın düşmanı olarak görülen muhalefete karşı mücadele edebilmek ve bu

mücadeleden doğan krizi yönetebilmek için iktidarlarını sürekli bir seferberlik haline getirirler (Müller, 2017, s.59-60).

Müller'e göre bu siyasi seferberlik hali içinde popülistler, iktidarda üç temel eylemde bulunur. İlki, devleti sömürmek, yani bütün bürokratik kadroları kendi memurlarıyla doldurmak ve bunu da bürokratik seçkinlere karşı halkın gerçek iktidarını sağlamak söylemiyle yapmaktır. İkincisi, *clientalist* ağlarla kendisini destekleyen grupları hukuk içi veya hukuk dışı mekanizmalarla ödüllendirmektir. Üçüncüsü ise, sivil toplumu bastırarak tek sesli homojen bir kamusal alan yaratmaktır (s.63-66).

Demokrasinin ölçütü, özgür bir muhalefetin varlığıdır. Muhalefeti siyasi ve ahlâki olarak gayrimeşru addeden popülizmin demokratik olduğunu iddia edebilmek mümkün müdür? Popülizm literatürünün temel tartışma akslarından biri de popülizm ile otoriterlik ve faşizm arasındaki ilişkidir. Müller'e göre popülist rejimler, demokratik değildir, ama otoriter de değildir. Popülistler; güçlerini, tekil olarak tanımladıkları halkı temsil etme iddiasından alırlar. İktidara kaba güçle değil; halkın çoğunluğunun desteğiyle gelirler ve bu destekle iktidarda kalırlar. Birden fazla siyasi partinin olduğu ve muhalif gazetelerin zor da olsa çıkarılabildiği Polonya ve Macaristan gibi popülist hükümetler tarafından yönetilen ülkelere demokrasi denemese de, Kuzey Kore ve Suudi Arabistan gibi otoriter rejimlerle aynı kefeye de konulamaz. Müller, bu anlamda popülist rejimleri otoriter değil; "kusurlu demokrasi" olarak nitelendirme yanlısıdır (s.76).

Müller faşizm ve popülizm arasındaki ilişkiye de değinir. Popülizm, iki savaş arası dönemde yaşanan faşizm deneyiminin bir daha yaşanmasını engellemek için inşa edilen, siyasi iktidarları sınırlandıran ve seçmenlere karşı sorumlu olmayan anayasa mahkemesi gibi kurumlara şüpheyile bakar. Bu şüphe de popülizmin faşizmle beraber anılmasını gündeme getirir. Müller ise popülizm ile faşizm arasında ilgi çekici bir denklem kurar. Bütün faşistlerin popülist olduğunu, çünkü siyaset tasavvurlarının popülist mantığın özünde yer alan ahlâkileştirilmiş bir çoğulculuk karşıtlığına dayandığını belirtir. Ama bütün popülistler faşist değildir, çünkü faşizmde popülist retoriğe ek olarak ırkçılık ve siyasi şiddet övgüsü de vardır.

Müller kitabının son ana bölümünde popülistlerle nasıl mücadele edilebileceğine dair birtakım çıkarımlarda bulunmaya da çalışır. Popülistleri muhatap almamak veya karantina altına almak; popülistlerle mücadelede işe yaramaz, aksine popülistlerin düzen karşıtı olduğu hissini güçlendirerek daha güçlü bir alternatif haline gelmelerini sağlar. Popülistlerle tartışma yürütmek gerekir; ama popülistlerin siyasi dilinin içinde

taşıdığı ahlâki göndermeler ve duygulara hitap etmesi de popülist söylemle rasyonel bir tartışma yürütmeyi güçleştirmektedir (Müller, 2017, s.102-104). Müller'in popülizme karşı teorik önerisiyse yeni bir toplum sözleşmesi olsa da yazar, popülizmin panzehri olarak önerdiği toplum sözleşmesinin ne olduğunu açmayı tercih etmeyip kitabını bu öneriyle sonlandırır.

Jan Werner Müller'in literatüründe yapılacak retrospektif bir gezinti, popülizmin alternatifinde kilidi açacak anahtarın "anayasal yurtseverlik" olduğunu gösterir. Yazarın - 2007 yılında yayınlanan *Constitutional Patriotism* (Anayasal Yurtseverlik) başlıklı kitabında - özgür ve eşit insanların adil siyasi koşullar altında bir arada yaşama iradesi ekseninde tanımladığı anayasal yurtseverlik, popülizmin panzehri olabilecek yeni bir toplum sözleşmesinin bel kemiği olabilir (Müller, 2012). Ancak Müller ile *Popülizm Nedir* kitabı sayesinde tanışan bir okuyucu için yazarın popülizmle nasıl mücadele edilir reçetesi, popülizmin içeriğine yönelik yaptığı kapsamlı tartışmalara kıyasla zayıf kalmaktadır.

Popülizm, bir demokrasi eleştirisidir; ama bu eleştiriyi demokratik bir idealden yola çıkarak gerçekleştirir: halk egemenliğinin tesisi. Bu nedenle popülizm kavramının içeriği ne kadar muğlak kalırsa demokrasinin ve popülizmin sınırlarının nerede bitip nerede başladığı da o derece belirsiz hale gelir. Jan Werner Müller de kendi ifadesiyle, bu tehlikeye dikkat çekerek; popülizmin farkına varma ve popülizmle mücadele etme konularında sosyal bilimler literatürüne katkıda bulunmaya çalışıyor. Kitap, popülizm kavramının içeriğini ahlâkileştirilmiş bir çoğulculuk karşıtlığıyla doldurarak popülizm ve demokrasi arasındaki kavramsal ilişkiyi derinlemesine incelemeyi başarabilse de, popülizmin farkına varma konusunda gösterdiği başarıyı popülizmle mücadele etme konusunda gösteremiyor. Ancak bu eksikliğe rağmen, Jan Werner Müller'in popülizmin mantığını anlamaya çalışırken yürüttüğü derinlikli tartışma, *Popülizm Nedir?* kitabını giderek büyüyen popülizm literatürünün müstesna örneklerinden biri haline getirmeyi başarıyor.

Kaynaklar

- Krastev, I. (18 Eylül 2007), "The Populist Moment," Erişim: 28 Mart 2019
<https://www.eurozine.com/the-populist-moment/>
- Müller, J. M. (2017) *Popülizm Nedir?* (O. Yıldız, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Müller, J. M. (2012) *Anayasal Yurtseverlik*, (A.E. Zeybekoğlu, Çev.), Ankara: Dost.